

11. Петровский А.В. Популярные беседы о психологии. – М.: Педагогика, 1977. – 317 с.
12. Теплов Б.М. Избранные труды. Т. 1. – М., 1985. – С. 214-248.
13. Торшина К.А. Современные исследования проблемы креативности в зарубежной психологии // Вопросы психологии. – 1998. – № 4. – С. 123-132.
14. Ушакова Т.Н. Текст как объект психологического анализа // Психологический журнал. – 1989. – Т. 10. – № 1. – С. 107-115.
15. Ушинський К.Д. Рідне слово //Твори: У 6 т. – К.: Рад, школа, 1955. – Т. 1. – С. 269-278.
16. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – Изд-е 5-е. – М.: Изд-во полит. литературы, 1986. – 514 с.
17. Художественное творчество и ребенок /Под ред. Н.А. Ветлугиной. – М.: Педагогика, 1972. – 286 с.
18. Шумилин А.Т. Талант и творчество // Формирование творческих способностей: сущность, условия, эффективность: Сб. трудов. – Свердловск: СГПИ, 1990. – С. 40-53.

Article examines the problems of forming, development and becoming of creative capabilities, for the children of preschool age; the looks of different schools and flows, and also classifications of creative capabilities and time of their development, are examined.

Keywords: capabilities, making, personality, ability, analysis, development, classification, psychical properties.

Отримано: 1.03.2010

УДК 159.922.7:81-028.31

С.О.Ренке

Ігри-фантазування як засіб розвитку мовленнєвих творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку

У статті аналізується найдоступніший вид дитячої діяльності – гра та її різновиди (дидактична, театралізована, сюжетно-рольова), а найголовніше ігри-фантазування та їх виховний і педагогічний вплив на розвиток мовленнєвих творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: розвиток, виховання, навчання, почуття, особистість, творчі здібності, дошкільний вік, фантазія, ігри-фантазування.

В стаття розглядається доступний вид дитячої діяльності – гра і її різновидності (дидактична, театралізована, сюжетно-рольова), а саме головне – ігри-фантазування і їх виховний і педагогічний вплив на розвиток мовленнєвих творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Ключевые слова: развитие, воспитание, обучение, чувство, личность, творческие способности, дошкольный возраст, фантазия, игра-фантазирование.

Гра – це найбільш доступний для дітей вид діяльності, спосіб переробки отриманих з навколишнього середовища вражень. В грі яскраво проявляються особливості мислення і уяви дитини, здатність до фантазування, також його емоційна активність, потреба в спілкуванні [1].

Гра – соціальна практика дитини.

Проблеми дитячої гри опинились в центрі уваги з перших років розвитку дошкільної освіти. Методологічною основою розвитку теорії і практики дитячої гри стали положення про гру як ціленаправлену соціальну діяльність та важливий засіб виховання та навчання.

В дошкільній педагогіці і в практиці роботи дитячих садків все більше і більше стверджувалась думка про те, що розвиток дитини, характер її діяльності (ігрової, навчальної, трудової) виявляються умовами життя і виховання і що поступовий розвиток особистості не є результатом спонтанно виникнутих, закладених природою індивідуальних рис і якостей [3;4].

Н. Крупська підкреслювала роль гри як специфічної дитячої діяльності, як засобу та методу всесторонньої навчально-виховної роботи. Найкращі вихователі знаходили правильні методи впливу на розвиток та зміст гри.

Суттєвий вплив на подальше вивчення проблеми дитячої гри дала педагогічна система А. Макаренка.

Центральні її положення: формування особистості дитини комунікативних здібностей через гру [5].

В роботах різних психологів висувалась думка, що гра не виникає довільно, як продукт індивідуальної творчості, а під впливом соціального оточення, в результаті засвоєння дитиною соціального досвіду і стає засобом навчання і виховання в умовах ціленаправленого педагогічного керівництва.

Важливе місце в розвитку дитячої гри займають роботи А.П.Усової. Запропонована нею система навчання на заняттях сприяла підвищенню дитячих ігор. Тільки сукупність формування

всіх видів діяльності гри, навчання, труда, підкреслювала А.Усова, можна досягти повноцінних результатів в розвитку всіх видів діяльності (образотворчої, мовленнєвої, трудової та ін.) та розвитку особистості взагалі.

На сучасному етапі перед спеціалістами дошкільного виховання стоїть задача подальшого вивчення та впровадження різних методик керівництва грою, яка виступає як форма організації життя та різної діяльності дітей (мовленнєвої, образотворчої, музичної).

Гра має великий вплив на розвиток різноманітних здібностей дитини в тому числі і творчих.

Дошкільний період – первонаочальний етап становлення у дітей різних здібностей, етап засвоєння суспільного досвіду.[6]

Дитина розвивається під впливом виховання, впливом вражень від оточуючого середовища. У нього з'являється інтерес до життя. Гра – найбільш доступний для дитини вид діяльності, своєрідний спосіб переробки отриманих вражень. Враження пробуджують у дітей різноманітні почуття, мрії, підштовхують їх до творчості.

Через гру можна розвивати різноманітні творчі здібності: образотворчі, мовленнєві, музичні здібності.

У розвитку мовленнєвих творчих здібностей використовуються різні види ігор: дидактичні, театралізовані, сюжетно-рольові, ігри-фантазування.

Ігри-фантазування являються найбільш ефективним засобом в розвитку творчості дитини. В даних іграх дошкільник має змогу грати зі словами, промовляючи низку звуків рідної мови, створює незвичайні слова, загадки, віршики, казки, оповідання. У гри-фантазуванні дитина може проекспериментувати, багаторазово виконати будь-яку дію, від якої вона отримує задоволення і наявний продукт її діяльності [2].

Гру-фантазування можна розглядати як творчість, тому що у ній розвиваються такі важливі характеристики творчості, як:

- швидкість думки – здатність до генерування якнайбільшої кількості ідей. Фактично кількість ідей, що виникають за одиницю часу;
- гнучкість мислення – здібність легко переходити від полярних за змістом явище одного класу до іншого. У процесі творчості необхідно вміти гнучко змінювати стратегію й тактику творчого пошуку, переключатися з однієї ідеї на іншу, вміти переносити ідеї з одного об'єкта на інший і бути готовим до отримання парадоксального рішення;
- оригінальність – здатність формулювати нові, неочікувані ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих;

- розробленість – уміння не просто генерувати ідеї, а й творчо розробляти їх;
- сміливість – здатність приймати рішення в ситуаціях невизначеності;
- допитливість – відкритість та інтерес до всього нового; уміння помічати незвичайне у звичайному, дивуватися йому.

Ігри-фантазування сприяють розвитку мовленнєвих здібностей, пізнавальної активності, самостійності, творчості, самореалізації дітей. Ігри-фантазування включають в себе вирішення багатьох завдань: навчальних, розвивальних, пізнавальних, інтелектуальних, трудових, нестандартних, творчих (І. Лернер, М. Махмутов, В. Моляко, Г. Сирота та ін.).[9]

До творчих завдань вчені відносять:

- завдання для розв'язання якого є невідомим спосіб дії та предметно-специфічні знання для його розробки (останні також не виводяться з інших положень даної наукової області чи споріднених з нею областей) (І.Калошина, Н.Добровольська);
- завдання, яке забезпечує розуміння дітьми проблеми, сформульованої дорослим у ситуації, коли дитина відчуває певне теоретичне утруднення, і коли у неї з'являлося бажання вирішити проблему. Пошуки рішення проблеми здійснюються шляхом багатьох пізнавально-практичних дій дитини (шляхом визначених практичних дій, у вигляді наочно-дієвого мислення; шляхом абстрактного мислення) (Ю. Щербань).
- завдання, в якому кількість даних не має розв'язання, внаслідок чого умова задачі видається суперечливою (Г. Галіцин);
- завдання, які спонукають дітей до комбінування, імпровізації, вигадування, тобто самостійного знаходження нового рішення. Разом з цим такі завдання спонукають дитину до дії (Н. Ветлугіна). Отже, творчі завдання передбачають розуміння дитиною проблеми, яка викликає у дитини теоретичні чи практичні утруднення, і для її розв'язання необхідно знайти певний спосіб дії. Отже, ігри-фантазування – це такий вид дитячої творчої діяльності, яка забезпечує вирішення всіх вищезазначених завдань.

Ігри-фантазування в розвитку мовленнєвих творчих здібностей враховують вікові можливості дошкільників, оскільки пропонуються в притаманних для дітей дошкільного віку видах діяльності. Вони мають декілька варіантів вирішення, й тому діти дошкільного віку не переймаються думкою, правильно вони виконали завдання чи ні, –

усі варіанти вирішення будуть правильними. Головне тут те, що дитина вирішує творче завдання, проявляючи творчі здібності, оригінальність, неповторність, індивідуальність.

Зміст ігор-фантазувань передбачає їх виконання на різних рівнях складності, що дає можливість диференціювати їх залежно від рівня розвитку кожної дитини, а також індивідуальних уподобань та інтересів вихованців.

Ігри-фантазування стимулюють у дошкільників пізнавальні інтереси, дослідницькі пізнавальні дії, самостійний варіативний пошук досягнення результату, відкриття нового, вони поживляють пізнавальну діяльність, позитивно впливають на пізнавальну активність дітей.

Визначаючи місце ігор-фантазувань у роботі вихователя дитячого дошкільного закладу, можемо вказати на те, що вони є універсальним засобом, – їх можна використовувати як під час індивідуального, так і під час колективного спілкування з дітьми, у різних видах діяльності, різних видах дитячої творчості – образотворчої, музичної, мовленнєвої. Щодо мовленнєвої творчості ігри-фантазування займають провідне місце. Саме вони стимулюють розвиток мовленнєвих творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку. До ігор-фантазувань у мовленнєвої творчості відносять самостійне складання дітьми неймовірних історій, казок, загадок, творчих розповідей, забавлянок і промовлянок, оповідань.

У процесі своєї творчої діяльності оволодівають високим рівнем мовленнєвої культури, яка визначається що найменше трьома ознаками: багатством, точністю, виразністю. Багатство мовлення передбачає великий обсяг словника, розуміння та доцільне використання в мовленні слів та словосполучень, розмаїтість використаних мовних засобів. Прилучення дітей до краси художнього слова сприяє збагаченню їхнього лексичного розвитку. Точність мовлення можна розглядати як оптимальне слововикористання: тобто вміння використати такі слова, які найкращим чином передають зміст висловлювання, розкривають його тему та головну думку в логічній послідовності, важливо коли діти оволодівають синонімією, навчаються розрізняти значення змістовних відтінків слів. Виразність мовлення передбачає добір мовних засобів, які відповідають умовам та завданням комунікації. Ця якість співвідноситься з функціональним стилем з розумінням ситуації; специфіки умов мовлення при виборі найбільш відповідних слів та виразів. Розвиток образного мовлення дітей буде ефективним лише в сприйманні ними художнього слова та самостійного складання дітьми власних творів. Мовлення дошкільників стає образним,

щирим та живим, якщо у них виховувати інтерес до мовного багатства, розвивається вміння вживати в процесі своєї творчої діяльності, в спілкуванні різноманітні виразні засоби. Саме за допомогою ігор-фантазувань з розвитку мовлення дитина найшвидше і найкраще оволодіває мовленнєвою культурою. Вони допомагають дитині трансформувати отримані уявлення про художній твір в самостійне творче висловлювання, яке набуває у кожного дошкільника свого колориту, своїх особливостей, тому необхідно враховувати індивідуальні відмінності в оцінці мовленнєвих творчих здібностей. Мовленнєві творчі здібності в процесі ігор-фантазувань допомагають дитині у створенні власних висловлювань і самостійно складених творів.

Ігри-фантазування передбачають не тільки розвиток мовленнєвих творчих здібностей, а й насамперед розвиток мовлення, виховання культури мови дитини, що передбачає особливу організацію мовної роботи, націлену на збагачення словника, граматичної упорядкованості, зв'язності висловлюваності у процесі творчої роботи, розвиток поетичної чутливості до краси і точності художнього слова, який сприяє прояву естетичної функції дитячого мовлення. Мовленнєві творчі здібності у грі-фантазуванні виявляються у вмінні дітей самостійно, образно, зв'язно та виразно будувати власні твори.

Для розвитку мовленнєвих творчих здібностей використовують ряд різних ігор-фантазувань: складання забавлянок і промовлянок, казки-розповіданки, складання творчої розповіді, складання загадок тощо.

Складання забавлянок і розповіданок – один з видів ігор-фантазувань, що виявляється у самостійному складанні і відтворенні їх дітьми. Діти промовляють забавлянки і розповіданки за власною ініціативою, перебуваючи у стані збудження, емоційного підйому, при цьому вони ритмічно рухаються (підстрибують, виконують змахи руками, пальчиками, оремими предметами, кружляють). Крім того, діти з задоволенням повторюють тексти, що раніше почули від дорослих, доповнюють, змінюють, тобто відтворюють їх творчо.

Дослідник Т. Алєва засвідчила, що у процесі експериментального опитування відомий текст забавлянки діти відтворили понад двадцяти варіантах.

Н. Гавриш запропонувала дітям старшого віку створити промовлянку схожі на “Сонечко, сонечко, виглянь у віконечко...” і “Сороку-ворону”, в результаті чого одержала 12 варіантів “Сонечка” і сім варіантів “Сороки”. Це засвідчує, що діти добре відчують ритм, риму поетичного тексту, легко змінюють слова

первинного тексту на власні, привносять в основу предмети сьогодення.

Складання загадок – це один вид ігор-фантазувань, який сприяє розвитку мовленнєвих творчих здібностей. При самостійному складанні дітьми загадок, дитина краще пізнає якості кожного предмета чи явища, набуває вміння найбільш точно і влучно дати йому характеристику.

За допомогою цього виду ігор-фантазувань у дітей формується лаконічність і правильність висловлювання, збагачення словника та формування здібності до римування.

Казки-розповіданки – один з найефективніших та найпоширеніших видів ігор-фантазувань, який сприяє розвитку мовленнєвих творчих здібностей у старших дошкільників. Вихователь пропонує дітям скласти казку за віршем або оповіданням, відповідно до теми відомої казки за опорними словами. В дитячих творах відображається коло уявлень та інтересів дітей, їх сформованість. На цей вид дитячої творчості сильно впливає художня література, через що створені дітьми твори охоплюють численні літературні мотиви [11].

Психологи і педагоги доводять, що у дітей дошкільного віку величезний творчий потенціал, який за різних причин не завжди повністю реалізується. Тому важливо створити таку ситуацію, яка б сприяла бурхливому сплеску дитячої фантазії атмосферу творчого натхнення, зацікавленістю дітей створити свою історію. На думку А. Михайленко, все це реалізується тільки тоді, коли педагог зацікавлений у своїй роботі і направлений на досягнення високих результатів. Перш за все педагог повинен правильно обрати тему майбутнього твору, яка повинна підштовхнути дитину до розвитку сюжету, мати багатоваріантні припущення. Чудовим стимулюючим фактором для складання казок-розповіданок є використання невеличких римованих історій. Вони будять уявлення, фантазування, в них багато недоказаного [12].

Творча розповідь за мотивами знайомих казок, оповідань – це теж один з видів ігор-фантазувань, і являється гарним стимулом для розвитку мовленнєвих творчих здібностей. Глибокий вплив художнього твору на емоційну чуттєву сферу дитини, поява яскравих уявлень народжують нові образи, дитина виявляє цілком природне бажання “пограти” з героями улюбленого твору на вербальному рівні.

Ще один з можливих варіантів таких ігор-фантазувань – складання історій за темою, запропонованою вихователем або самою дитиною. Захопленість, незвичайність, казковість формулювання теми творчої розповіді розбудять дитячу фантазію, забезпечать успіх

у досягненні поставленої мети. Ігри-фантазування розвивають у дітей уяву, яку часто співвідносять з фантазією.

За словами Л. Леонтьєва, уява, фантазія є найнеобхіднішими здібностями людини. А розвивається вона особливо інтенсивно в старшому дошкільному віці. І якщо в цей період уяву спеціально не розвивати потім настає різке зниження цієї функції. Разом зі зменшенням здібності фантазувати у людини знижаються можливості творчого мислення [7; 8].

Дж. Родарі також притримувався думки, що ігри-фантазування сприяють розвитку фантазії, уяви. Уява дозволяє старшим дошкільникам сприймати найфантастичніші казкові образи і ситуації як реальні. Родарі стверджував, що в процесі сприйняття дитина постійно збагачується враженням про предмети, явища і зв'язках між ними. Але, оскільки життєвий досвід дитини дуже малий і можливість оцінки “Що я бачу?” недостатня, в її психіці виникає постійне перекомбінування вражень. Виникає велика кількість нових зв'язків між предметами і явищами [10].

Отже, на основі цього ми можемо зробити висновок, що ігри-фантазування – один з найефективніших засобів розвитку мовленнєвих творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку. Вони сприяють розвитку зв'язного мовлення у дітей, відіграють велику роль у досягненні дітьми високого рівня мовленнєвої культури, що характеризується багатством, точністю і виразністю, формують у дітей граматичну компетентність, розвивають всі психічні процеси, головне – спонукають дитину до творчості, до самостійної творчої діяльності.

Список використаних джерел

1. Аматыєва О.П. Діагностика та розвиток творчих здібностей дошкільників у театральній-ігровій діяльності //Наука і освіта. – 1999. – №5-6. – С. 77-80.
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психолог. очерк: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 94 с.
3. Гришин Е.О., Юсім Ю.Д. Короткий психологічний довідник. – Тернопіль: ТЕПЮ, 1995. – 78 с.
4. Дитина в дошкільні роки / Наук. керівник К.Л. Крутій. – Запоріжжя: ЛПС. Лтд, 2000. – 268 с.
5. Дьяченко О.М. Развитие воображения дошкольника. – М.:Просвещение, 1996. – 197 с.
6. Концепція мовної освіти в Україні.
7. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность. – М.: Просвещение, 1969. – 214 с.

8. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – М., 1972. – 540 с.
9. Моляко В.А. Психология творческой деятельности. – К.: Знание, 1978. – 47 с.
10. Родари Д. Грамматика фантазии, или Введение в искусство придумывания историй. – М.: Прогресс, 1990. – 206 с.
11. Стрелкова Л.П. Уроки сказки. – М.: Педагогика, 1990. – 178 с.
12. Художественное творчество и ребенок /Под ред. Н.А. Ветлугиной. – М.: Педагогика, 1972. – 286 с.

The article studies the most accessible type of child's activity – game and its varieties (didactics, theatricalizing), and more main all games-dreamings up and them an educate and pedagogical influence on development of creative capabilities of children of senior preschool age.

Keywords: development, education, studies, sense, personality, creative capabilities, preschool age, fantasy, games-dreamings up.

Отримано: 20.03.2010

УДК 37.091.12:005.962.131

Уршуля Груца-Мьонсік

Моральне розумування як невід'ємна складова професіоналізму вчителів

Підкреслюючи важливу роль школи у моральному вихованні учнів і ґрунтуючись на власних дослідженнях, автор статті висловлює думку про необхідність введення курсу навчання моральних принципів в програму підготовки вчителів. Автор проводить паралель між рівнем морального розумування вчителя і його професіоналізмом, від якого залежить якість виховання молодого покоління.

Ключові слова: моральний розвиток, професіоналізм, вчитель, виховання, система цінностей, рівень морального розумування, компетенція, ідеалізм, релятивізм.

Подчеркивая важнейшую роль школы в моральном воспитании учащихся и основываясь на собственных исследованиях, автор статьи высказывает мысль о необходимости введения курса обучения моральным принципам в программу подготовки учителей. Автор проводит паралель

между уровнем морального сознания учителя и его профессионализмом, от которого зависит качество воспитания молодого поколения.

Ключевые слова: моральное развитие, профессионализм, учитель, воспитание, система ценностей, уровень морального сознания, компетенция, идеализм, релятивизм.

Моральний розвиток не є життєвою рисою, яка набувається автоматично, а є результатом відповідних взаємодій виховних середовищ, з якими пов'язана дитина, і, зокрема, школи. Без зовнішньої, запланованої і систематичної опіки та дидактично-виховного контролю шанс на правильний моральний розвиток дитини зменшується і стає питанням випадку.

Піклування про моральний розвиток дитини – є обов'язком батьків (виховання вдома) і вчителів (навчання і виховання в школі). Моральний розвиток повинен творити спільну систему виховного впливу кількох середовищ, які використовують різні методи і форми впливу (пробудження співчуття, порівняння, примушування до дисципліни). У кожному з цих способів впливу виховна інтервенція повинна бути спрямована на розвиток пізнавального розуміння норм і моральних принципів, що діють в суспільстві. Виховні програми повинні опиратися на солідне теоретичне підґрунтя, повинні бути злагоджені у всій школі і повинні стосуватися формування таких моральних позицій, як відвага, довіра, лояльність, співпраця в колективі. Для реалізації змісту виховних програм (моральної освіти) вчителі повинні використовувати такі стратегії впливу, як: групові та індивідуальні обговорення моральних дилем, виконання різних суспільних ролей, представлення моральних проблем з їх можливими вирішеннями [3, с. 14-16]. Справа шкільного виховання покладається на руки вчителів. У свідомості професійного працівника національної освіти переплітаються між собою дві ролі: вчителя і вихователя. Завдання вчителя – передавати учням знання, а завданням вихователя – прищеплювати їм чесноти. Вчитель також відіграє важливу роль у вихованні моральної поведінки.

Можна назвати два основні положення щодо поведінки вчителя в навчанні дітей моральної поведінки. Найважливіші ті дії вчителя, які повинні відповідати вимогам, що ставляться перед учнями, тому що вони є прикладом, взірцем правильної поведінки. Вчитель повинен також використовувати кожен нагоду для зміцнення правильної моральної поведінки, яку можна спостерігати в учнів. Від вчителя залежить чи його вихованці вмітуть жити в правдивій свободі, чи будуть наповнені ідеалами життя, повагою і позицією служіння [7, с. 93]. Найважливішими моральними проблемами, які з'являються в учнів у школі, є: крадіжки, обман, переказування